

Nova spoznanja o veliki semiurbani poznoantični utrjeni naselbini Sv. Pavel nad Vrtovinom

New Insights into the Large, Semi-Urban Late Antique Fortified Settlement of Sv. Pavel above Vrtovin

Slavko CIGLENEČKI

Izvleček

Utrjena višinska naselbina na Sv. Pavlu nad Vrtovinom je znana že vse od leta 1866, a je bila dolgo razumljena zgolj kot prazgodovinsko gradišče. Sondiranja v letu 1966 so potrdila obstoj poznoantične utrjene naselbine in nakazala gosto poselitev v njenem severnem delu. Lidarsko skeniranje površja, terenski obhodi in različni zračni posnetki so v zadnjem času razkrili poleg številnih manjših enoprostornih hiš na severni polovici platoja še veliko različno oblikovanih bivalnih zgradb na južni polovici. Predstavljen je pregled na najdišču vidnih obrambnih in bivalnih struktur ter pod naselbino stoječega vodnega stolpa. Pod sedanjo cerkvijo Sv. Pavla se nakazuje večja dvojna zgodnjekrščanska cerkev z dobro prepoznavnima prezbiterijema, enoladijska cerkev z narteksom in baptisterijem pa je vidna tudi na južni strani naselbine. Bivalna, sakralna in obrambna arhitektura kaže na veliko semiurbano naselbino z osrednjimi upravno-religioznimi funkcijami. V drugi polovici 5. in 6. st. se je vanjo zateklo romansko prebivalstvo Vipavske doline.

Ključne besede: Slovenija; Sv. Pavel nad Vrtovinom; Vipavska dolina; pozna antika; zgodnjebizantinsko obdobje; utrjene višinske naselbine; terenski pregled; LiDAR

Abstract

The fortified hilltop settlement of Sv. Pavel above the village of Vrtovin has been known since 1866, but for a long time, it was understood as a prehistoric site. Trial trenches in 1966 confirmed the existence of a late Antique fortified settlement and indicated dense settlement in its northern part. LiDAR surface scanning, field surveys, and various aerial photographs have recently revealed, in addition to several small single-roomed houses on the northern half of the plateau, a large number of variously shaped dwellings on the southern half. An overview of the defensive and residential structures on the site and the water tower below the settlement is presented. A larger double Early Christian church with two well-defined presbyteries is indicated beneath the present St Paul's church, and a single-nave church with a narthex and baptistery is also visible on the southern side of the settlement. The residential, sacral, and defensive architecture indicates a large semi-urban settlement with central administrative and religious functions. In the second half of the 5th and 6th centuries, the Roman population of the Vipava Valley took refuge there.

Keywords: Slovenia; Sv. Pavel above Vrtovin; Vipava Valley; Late Antiquity; Early Byzantine period; fortified hilltop settlements; field survey; LiDAR

Znaten napredek tehnik, ki jih danes uporablja arheologija (predvsem aerosnemanja, lidarski posnetki, geofizikalne raziskave), je omogočil mnogo zanesljivejše razumevanje nekaterih že znanih najdišč. Mednje sodi tudi izpostavljena višinska

naselbina Sv. Pavel nad Vrtovinom v Vipavski dolini, nad glavno cesto z vzhoda proti Italiji. Kot je razvidno iz prikaza zgodovine raziskav (opisanega v nadaljevanju), so ga prvi raziskovalci obiskali že ob koncu 19. st., prva sondažna izkopavanja pa so